

АНОТАЦІЯ

Ворохаєв О. А. Підготовка майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в умовах магістратури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 «Освіта/педагогіка» за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», Хмельницький національний університет, Хмельницький; Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Чернігів, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено удосконаленню теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін у закладах вищої освіти, що конкретизовано у науково обґрунтованих, розроблених та експериментально перевірених педагогічних умовах, які забезпечують підготовку майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в умовах магістратури.

На основі аналізу науково-педагогічних джерел встановлено, що готовність майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в закладах вищої освіти є складним, системним особистісно-професійним феноменом, що інтегрує в собі ціннісно-мотиваційний, змістово-операційний та рефлексивний компоненти, зумовлює ефективність майбутньої соціально-педагогічної діяльності та професійного розвитку майбутнього соціального працівника і забезпечує успішну професійну діяльність майбутніх фахівців соціальної сфери, зокрема й викладання здоров'язбережувальних дисциплін в закладах вищої освіти.

Висвітлено, що за умов удосконалення системи вищої освіти й упровадження новітніх педагогічних технологій в освітній процес вищої

школи України через спеціально організовану підготовку майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язберезувальних дисциплін можливо досягти позитивних результатів щодо реалізації завдань здоров'язбереження.

На основі результатів констатувального етапу експерименту визначено сучасні проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників та наявний стан їхньої готовності до викладання здоров'язберезувальних дисциплін в умовах магістратури.

Представлений ціннісно-мотиваційний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язберезувальних дисциплін забезпечує професійну педагогічну спрямованість особистості, є основним та складається із системи мотивів і цілей, які визначають професійну діяльність майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Виокремлений змістово-операційний компонент готовності до викладання здоров'язберезувальних дисциплін містить три складові: 1) когнітивну (систему професійних знань); 2) конструктивну (сукупність професійних умінь і навичок); 3) професійно-особистісну (систему професійно значущих якостей, необхідних для ефективної реалізації викладацької діяльності в процесі магістерської підготовки студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» у закладах вищої освіти України).

Схарактеризований рефлексивний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язберезувальних дисциплін забезпечує позитивне ставлення до викладацької діяльності, продукує педагогічне мислення; визначає успішну професійну адаптацію; сприяє регуляції викладання здоров'язберезувальних дисциплін; створює умови для розвитку професійної компетентності; сприяє профілактиці й подоланню професійних криз у викладацькій та соціально-педагогічній діяльності майбутніх викладачів здоров'язберезувальних дисциплін.

Обґрунтовано зміст підготовки майбутніх соціальних працівників на другому (магістерському) рівні вищої освіти, який має три аспекти:

теоретичний (засвоєння системи базових знань з теорії та практики викладацької діяльності взагалі та викладання здоров'язбережувальних дисциплін зокрема в закладах вищої освіти); практичний (формування системи професійних педагогічних умінь студентів магістратури спеціальності 231 «Соціальна робота»); професійно-особистісний (розвиток професійно значущих якостей, професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників, викладачів закладів вищої освіти).

Проаналізовано основні форми організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що забезпечують успішну підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» до викладання здоров'язбережувальних дисциплін: лекція, лекції дискусії, лекції-прес-конференції, лекції-візуалізації, лекції-діалог; практичні заняття, що передбачають аналіз проблемних педагогічних ситуацій, виконання вправ, елементів тренінгу, здійснення самодіагностики, творчих самостійних завдань з обговоренням; метод портфоліо; рефлепрактикум; науково-методичний семінар для викладачів; аудиторна і позааудиторна самостійна робота магістрантів (робота з нормативними документами та першоджерелами щодо діяльності викладача закладів вищої освіти, написання рефератів, ознайомлення з передовим викладацьким досвідом, складання педагогічного тезаурусу) та ін.

Представлено аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту, що свідчить про більш вагомі позитивні зрушення абсолютних середніх значень якісних змін (приросту результатів) після експерименту у магістрантів експериментальних груп порівняно з магістрантами контрольних груп.

Виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін: стимулювання ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін; удосконалення змісту підготовки майбутніх соціальних працівників до

викладання здоров'язбережувальних дисциплін засобами спецкурсу «Викладання здоров'язбережувальних дисциплін»; залучення майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальних видів діяльності.

Розроблено модель підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в умовах магістратури, що являє собою єдність блоків: цільового (мета і завдання підготовки); змістово-операційного (принципи: загально педагогічні, спеціальні; педагогічні умови; зміст; форми та методи) та результативного (позитивна динаміка готовності майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін).

Схарактеризовано завдання професійної підготовки студентів магістратури – майбутніх соціальних працівників, викладачів закладів вищої освіти до викладання здоров'язбережувальних дисциплін: оволодіння майбутніми соціальними працівниками в умовах магістратури спеціальними знаннями, що дають цілісне уявлення про зміст, структуру й функції викладацької діяльності та викладання здоров'язбережувальних дисциплін зокрема, про сутність підготовки до викладацької діяльності у закладі вищої освіти; формування позитивної мотивації викладання та професійного самовдосконалення й спрямованості в закладах вищої освіти; усвідомлення сутності викладання здоров'язбережувальних дисциплін; здійснення моніторингу підготовки студентів магістратури спеціальності 231 «Соціальна робота» до викладання здоров'язбережувальних дисциплін; формування професійної педагогічної ідентичності та рефлексивності.

Виокремлено загальнопедагогічні та специфічні принципи. До специфічних принципів підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін віднесено: професійної спрямованості; гуманістичної спрямованості; усвідомленості; цілісності та єдності компонентів професійної підготовки; спеціальної підготовки

суб'єктів професійно-педагогічного впливу; опори на самостійну роботу магістрантів; пріоритету активних методів навчання; мотивації.

Про ефективність виокремлених та експериментально перевірених педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін в умовах магістратури свідчать отриманий загальний коефіцієнт ефективності професійної підготовки до викладання здоров'язбережувальних дисциплін у закладах вищої освіти студентів магістратури спеціальності 231 «Соціальна робота» експериментальних груп ЕГ1.1 та ЕГ1.2 дорівнює відповідно 0,4 та 0,34 і засвідчує середній рівень готовності. Загальний коефіцієнт підготовки у магістрантів експериментальних груп ЕГ2.1 та ЕГ2.2 дорівнює 0,72 та 0,69, що свідчить про високий рівень готовності майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін. Загальні ж коефіцієнти ефективності підготовки до викладання здоров'язбережувальних дисциплін у майбутніх соціальних працівників контрольних груп формувального етапу експерименту засвідчують недостатній рівень їхньої готовності.

Доведено, що представлені результати формувального етапу експерименту свідчать про ефективність упровадження визначених педагогічних умов та розробленої моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: виокремлено, обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін (стимулювання ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін; удосконалення змісту підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін засобами спецкурсу «Викладання здоров'язбережувальних дисциплін»; залучення майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальних видів діяльності); розроблено модель підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін, яка являє собою єдність цільового (мета і завдання), змістово-

операційного (зміст, принципи, умови, форми і методи), результативного (критерії та результати) блоків. Уточнено понятійно-категоріальний апарат проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін («підготовка майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін», «готовність майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін», «здоров'язбережувальна компетентність викладача закладу вищої освіти»); удосконалено етапи підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін; компоненти, критерії і показники готовності майбутніх соціальних працівників до викладання здоров'язбережувальних дисциплін. Подальшого розвитку набули наукові підходи, теоретичні засади проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до викладацької діяльності взагалі та викладання здоров'язбережувальних дисциплін зокрема.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні у систему професійної освіти майбутніх соціальних працівників, викладачів закладів вищої освіти навчального факультативного спецкурсу «Викладання здоров'язбережувальних дисциплін», рефлепрактикуму, портфоліо-методу, науково-методичного семінару для викладачів. Отримані результати можуть слугувати дієвим механізмом для удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти в умовах магістратури галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота».

Ключові слова: підготовка, магістратура, здоров'язбереження, дисципліни, майбутні соціальні працівники, готовність, педагогічні умови.

ABSTRACT

Vorokhaiev O. A. Training of future social workers to the teaching of health care disciplines in the conditions of the master's degree. – Scientific qualification work on manuscript rights.

The dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Education in the field of study 01 Education/Pedagogy in specialty 015 Professional Education (by specializations). – T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium», Chernihiv; Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation is devoted to improving the theoretical and methodological foundations of professional training of future social workers, which is specified in scientifically sound, developed and experimentally tested pedagogical conditions that provide training for future social workers to teach health disciplines in the master's degree.

Based on the analysis of scientific and pedagogical sources, it is established that the preparation of future social workers to teach health disciplines in higher education is a complex, systematic personal-professional phenomenon that integrates value-motivational, content-operational and reflective components, determines efficiency future socio-pedagogical activities and professional development of the future social worker and is an indicator of his successful training as a future specialist in social work.

It is highlighted that with the improvement of higher education and the introduction of new pedagogical technologies in the educational process of higher education in Ukraine through specially organized training of future social workers to teach health disciplines, it is possible to achieve positive results in training teachers of higher education.

The presented results of the observational experiment allow to determine the content and components of readines of future social workers for teaching health disciplines in the conditions of master's degree.

The presented value-motivational component of readines of future social

workers for teaching health disciplines, provides professional pedagogical orientation of the individual, is the main and consists of a system of motives and goals that determine the professional activity of the future teacher of higher education.

The selected content-operational component of readiness for teaching health disciplines contains three components: 1) cognitive (system of professional knowledge); 2) constructive (set of professional skills and abilities); 3) professional and personal (system of professionally significant qualities necessary for the effective implementation of teaching activities in the process of master's training of students majoring in 231 «Social Work» in higher education institutions of Ukraine).

The characterized reflexive component of readiness of future social workers for teaching health-preserving disciplines provides a positive attitude to teaching, produces pedagogical thinking; determines successful professional adaptation; contributes to the regulation of the teaching of health disciplines; creates conditions for the development of professional competence; contributes to the prevention and overcoming of professional crises in the teaching and socio-pedagogical activities of future teachers of health disciplines.

The content of master's training of future social workers is substantiated, which has three aspects: theoretical (mastering the system of basic knowledge on the theory and practice of teaching in general and teaching health disciplines in particular in higher education institutions); practical (formation of a system of professional pedagogical skills of master's students majoring in 231 «Social Work»); professional and personal (development of professionally significant qualities, professional identity of future social workers, teachers of higher education institutions).

The main forms of organization of the educational process in higher education institutions are analyzed, which provide successful preparation of master's students majoring in 231 «Social Work» to teach health disciplines: 1) classical, traditional lecture, non-traditional lectures: discussion lectures, press

conference lectures, lectures -visualizations, lectures-dialogue; 2) practical classes that provide analysis of problematic pedagogical situations, exercises, elements of training, self-diagnosis, creative independent tasks with discussion; 3 portfolio method; 4) reflex practicum; 5) scientific and methodical seminar for teachers; 6) classroom and extracurricular independent work of students (work with normative documents and primary sources on the activity of a teacher of higher education institutions, writing essays, acquaintance with advanced teaching experience, compiling a pedagogical thesaurus).

The analysis of results of a formative stage of pedagogical experiment is presented that testifies to more significant positive shifts of absolute average values of qualitative changes (increase of results) after experiment at students of experimental groups in comparison with students of control groups.

Pedagogical conditions for training future social workers to teach health disciplines are: stimulating the value-motivational sphere of future social workers to teach health disciplines; improving the content of preparation of future social workers for teaching health disciplines by means of a special course «Teaching health disciplines»; involvement of future social workers in health-preserving activities.

The model of preparation of future social workers for teaching health-care disciplines in the conditions of a magistracy which represents unity of blocks has been developed: target (the purpose and tasks of preparation); content-operational (principles: general pedagogical, special; pedagogical conditions; content; forms and methods) and effective (positive dynamics of readiness of future social workers to teach health disciplines).

The tasks of professional training of future social workers for teaching health-preserving disciplines are characterized: 1) mastering by future social workers in the conditions of master's degree of special knowledge saving disciplines in particular, the essence of preparation for teaching in a higher

education institution; 2) formation of positive motivation of teaching and professional self-improvement and orientation in higher education institutions; 3) awareness of the essence of teaching health disciplines; 4) monitoring the preparation of master's students majoring in 231 «Social Work» for the teaching of health disciplines; 5) formation of professional pedagogical identity and reflexivity.

General pedagogical and special principles are singled out. The special principles of preparation of future social workers for the teaching of health disciplines should include: professional orientation; humanistic orientation; awareness; integrity and unity of training components; special training of subjects of professional and pedagogical influence; reliance on independent work of undergraduates; priority of active teaching methods; motivation.

The effectiveness of experimentally tested isolated pedagogical conditions of preparation of future social workers for teaching health disciplines in the master's degree is evidenced by the obtained general coefficient of preparation of future social workers for teaching health disciplines in higher education institutions of master's students majoring in 231 «Social work» experiment. 1 and EG1.2 is equal to 0.4 and 0.34, respectively, and indicates the average level of formation of the trait. The total coefficient of training for undergraduates in the experimental groups EG2.1 and EG2.2 is equal to 0.72 and 0.69, which reveals a high level of formation.

The general coefficients of preparation for the teaching of health disciplines in future social workers of the control groups of both variants of the formative stage of the experiment reveal a low level of development of the trait. This confirms the equality in the characteristics of the sample of control groups and the low level of formation of the trait, and the difference in the coefficients according to the results of the statement and control sections is not statistically significant.

It is proved that the presented results of the formative experiment testify to the effectiveness of the introduction of certain pedagogical conditions for preparing students for the teaching of health disciplines in future social workers in

higher education institutions.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that for the first time: the efficiency of pedagogical conditions of preparation of future social workers for teaching health-care disciplines has been singled out, substantiated and experimentally tested (stimulating the value-motivational sphere of future social workers for teaching health disciplines; the content of preparation of future social workers for teaching health-preserving disciplines by means of a special course «Teaching health-preserving disciplines»; involvement of future social workers in health-preserving activities); developed and characterized a model of professional training of future social workers to teach health disciplines, which is a unity of target (purpose and objectives), content-operational (content, principles, conditions, forms and methods), effective (criteria and results) blocks. The organizational and methodological support of professional training of future social workers, teachers of higher education institutions in the conditions of master's degree on the basis of use of active forms and methods of training is improved: a reflexic workshop, a portfolio method. The conceptual and categorical apparatus of the problem of preparation of future social workers for teaching health-preserving disciplines («readiness for professional activity», «professional readiness», «readiness for teaching», «health-preserving competence of a teacher of higher education»), stages of preparation are specified. future social workers to teach health disciplines; criteria and indicators of preparation of future social workers for teaching health disciplines. Scientific approaches to solving the problem of preparing future social workers, teachers of higher education institutions for teaching in general and teaching health disciplines in particular, the pedagogical foundations of the educational process in higher education have been further developed.

The practical significance of the results is to develop and implement in the system of professional education of future social workers, teachers of higher education educational optional special course «Teaching health disciplines», reflexology, portfolio method, scientific and methodological seminar for teachers. The obtained results can serve as an effective mechanism for improving the

professional training of future teachers of higher education institutions in the conditions of master's degree in the field of knowledge 23 «Social work» specialty 231 «Social work».

Key words: education, master's students, health care, disciplines, teaching disciplines, readiness, future social workers.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Ворохаєв О. А. Деякі аспекти пізнавальної діяльності студентів магістратури під час опанування валеологічних дисциплін. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 10 (166). Серія: Педагогічні науки. Чернігів: НУЧК, 2020. С. 210–214.
2. Ворохаєв О. А. Соціальне здоров'я особистості як проблема здоров'язбереження. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 6 (162). Серія: Педагогічні науки. Чернігів: НУЧК, 2020. С. 18–22.
3. Ворохаєв О. А. Система громадського здоров'я в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 28. 2020. Т. 1. С. 99–103.
4. Ворохаєв О. А. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка*. № 1. 2020. С. 98–105.
5. Ворохаєв О. А. Наукові підходи до проблеми здоров'язбережувальної діяльності в закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*. № 3–4. 2020. С. 167–171.

6. Ворохаєв О. А. Умови створення здоров'язбережувального середовища для студентів магістратури в процесі вивчення дисципліни «Формування здорового способу життя». *Хуманитарни балкански изследвания*. Т. 4. № 2(8). 2020. С. 27–30.

7. Ворохаєв О. А. Підходи до формування оцінювальної компетентності майбутніх викладачів соціально-педагогічних дисциплін. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 5(161). Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. С. 44–47. DOI: 10.5281/zenodo.3667150.

8. Liashkevych Antonina, Babyshena Mariana, Vorokhaiev Oleksandr, Pylypiv Volodymyr, Oliinyk Oksana, Kinakh Nelia. Theoretical Aspects of Blockchain Technologies in The Sphere of Education. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL. 21. №3. March 2021. Pp. 185–190.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Ворохаєв О. А. Специфіка самостійних індивідуальних оздоровчих тренувальних занять для покращення фізичного стану учнів старшої школи та студентів університетів. *Четверті Фльоровські читання: матеріали науково-практичної конференції*. 2015. Чернігів: ЧНПУ, 2015. С. 83–85.

10. Ворохаєв О. А. Активізація здорового способу життя студентів вишів спеціальності «Соціальна робота». *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (29 березня 2016 р.). Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2016. С. 9–11.

11. Ворохаєв О. А. Вплив превентивних заходів освітнього закладу на рівень правильного способу життя учасників освітнього процесу. *П'яті Фльоровські читання: матеріали науково-практичної конференції*. 2017. Чернігів: ЧНПУ, 2017. С. 49–50.

12. Ворохаєв О. А. Умови здоров'язбережувальної діяльності в закладах вищої освіти. *Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів Круглого столу, присвяченого 100-річчю з дня народження Василя Сухомлинського*. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2018. С. 39–43.

13. Ворохаєв О. А. Завдання підготовки майбутніх соціальних працівників до викладання вибіркових дисциплін в умовах магістратури. *Шості Фльоровські читання: матеріали науково-практичної конференції*. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. С. 45–47.

14. Ворохаєв О. А. Проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності в умовах магістратури в Україні. Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки». 19–20 червня 2020 р., м. Одеса. Ч. 1. С. 48–52.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

15. Ворохаєв О. А. Здоров'язбереження в діяльності соціальних працівників з неблагополучними сім'ями. *Vzdelavanie a spolocnost. Medzinarodny nekonferencny zbornik*. Вип. Y. Presov, 2020. Рр. 425–430 URL: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova14> (дата звернення 18.01.2021).

16. Ворохаєв О. А. Викладання здоров'язбережувальних дисциплін: методичні рекомендації до навчального факультативного спецкурсу для студентів магістратури спеціальності 231 «Соціальна робота». Чернігів: НУЧК, 2021. 24 с.